

Forshedabygden

Kultur & Turism
Historia

INNEHÅLL

Förord - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 3
I Forsheda - Torskinge på Fornbolmens tid 10500 - 6000 f Kr - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 4
Forshedas tre berömda runstenar - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 6
Nordiska Sjuårskriget i Forsheda och Torskinge - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 10
Dansken kommer, snabbt till Eske håla med allt av värde! - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 12
Slättö Sand - <i>Länsstyrelsen</i>	sid 14
Forsheda kyrka - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 16
Gumman som blev hjältinna - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 18
Fänestad by - <i>Inger Ljung</i>	sid 20
Fänestadskatten, en spännande vikingaskatt, den enda i länet - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 22
Forshedabrakteaten – ett mysterium från folkvandringstiden! - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 24
Mördades Sten Sture d.ä. av doktor Karl i Forsheda? - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 25
Verktogsdepån i Forsheda – jägarens eller handlarens? - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 26
Landsvägen mellan Värnamo och Villstad - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 28
Torskinge Kyrka – en klenod bland kyrkor - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 30
Varför fick prosten Johan Broberg en minnessten vid en rastplats? - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 34
Kvarnen i Kvarnagården - <i>Sven-Erling Nilsson</i>	sid 36
Forshedas Övre Kvarn - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 38
Torvbrytningen i Forsheda - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 40
Rannäs by - <i>Rolf Zimmergren</i>	sid 42
Toftnäs - vacker sätesgård med stilig ägarlängd - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 44
Ur Hammargårdens historia - <i>Per-Olof Orrhede</i>	sid 46
De äldsta länskartorna över Forsheda och Torskinge.....	sid 51
Referenser.....	sid 53
Ortsregister.....	sid 54

FÖRORD

Vi hoppas att denna skrift skall ge läsaren en inblick och ett intresse för vår bygds omfattande historia. Skriften är också avsedd som undervisningsmaterial.

Den historia som vi kallar för vår är för oss alla en viktig del också i ett större sammanhang, som en del av hela nationens historia. Samverkan mellan människor och händelser har under sekler inneburit en grund för vår bygds tillväxt och välstånd. Dessvärre har även vår bygd genom tiderna drabbats av krig och förstörelse, men det vore verklighetsflykt att utelämna dessa olyckliga inslag och deras konsekvenser ur vår historia. Idag lever vi i Norden i fredlig samvaro, svenskar och finnar, såväl som danskar och norrmän.

Forshedabygdens rika historia kan för oss nutida människor vara en språngbräda inför framtiden. Den som känner rötterna till sin historia har lättare att orientera sig såväl i nutid som framtid.

Handeln och sedermera industrin har ända sedan forntiden varit den omistliga grunden för vår gemensamma utveckling. Arbetet med produkter och marknader står i dag ständigt på våra företags program. Det gäller för oss att ständigt söka ta vara på alla möjligheter för en bra och fredlig utveckling varhelst och närhelst de dyker upp.

Framtiden behöver fler visionära entreprenörer som satsar och vi vill att fler människor bosätter sig och får sin försörjning i Forshedabygden.

Utan större svårigheter reser vi numera till andra länder och möter intressanta människor och nya kulturer. Det internatio-

nella utbytet är ett positivt inslag, som skapar förutsättningar och förståelse människor emellan.

Vår målsättning är att människor skall finna en intressant bygd som inbjuder till inflyttning och arbetstillfällen.

Arbetet med denna skrift har varit mycket spännande och lärorik. Det har varit en förmån att arbeta med personer med olika förmågor, som var och en bidragit till att göra skriften möjlig.

Jag vill i detta sammanhang framföra ett stort tack till gymnasieadjunkt Per-Olof Orrhede, som på ett fångslande och engagerat sätt beskrivit personer och händelser och svarat för huvuddelen av skriftens artiklar.

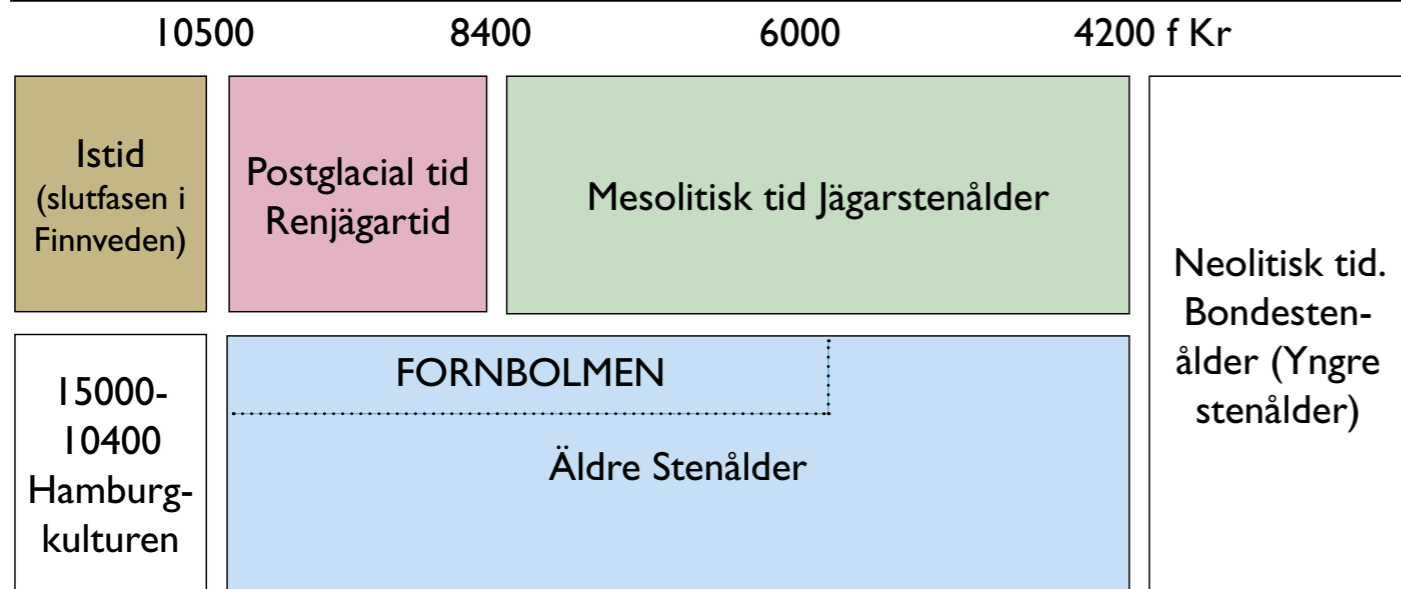
Tack också till Inger Ljung, som med god känsla för bygden skrivit om Fänestad. Detsamma gäller även Sven-Erling Nilsson som på ett trevligt sätt dokumenterat Kvarnen i Kvarnagården. Tack till alla som också bidragit med värdefull information om vår lokalhistoria och då tänker jag särskilt på Maj-Britt Schlegel och Katarina Stiernclou-Lillienberg liksom Hembygdsföreningarna i Forsheda och Torskinge.

Tack Skilltryck AB i Skillingaryd, och deras medarbetare, för betydelsefulla arbeten med vår skrift. David Ljung, som på ett trevligt och skickligt sätt utfört skriftens layout och Maths Holmberg som bidragit med strålande färgfoton.

Som avslutning vill jag inbjuda Er alla till en intressant och lärorik läsning.

Rolf Zimmergren

Översikt över äldre stenåldern i Finnveden (10500-4200 f Kr)

Lägg i tidslinjen märke till Fornbolmens tid, från 10500 F Kr när inlandsisen definitivt försvann från Finnveden, till ca 6000 f Kr, då Fornbolmen i sin tur försvann och efterlämnade kärr och mossar.

© P-O Orrhede

I FORSHEDA - TORSKINGE PÅ FORNBOLMENS TID 10500 - 6000 f Kr

Inlandsisen försvinner från Finnveden

Den sista istiden över norra Europa och Alperna anses numera av kvartärgeologerna ha inletts för ca 115000 år sedan. Isens tjocklek under istiden var av storleksordningen hela 3 km, vilket medförde ett enormt tryck på den underliggande berggrunden. Denna utgörs i Sydvästsvenska gnejsområdet, som Forsheda-Torskinge tillhör, huvudsakligen av olika gnejser bildade för ca 1700 - 900 miljoner år sedan.

Inlandsisen började dra sig tillbaka från Småland först ca 11000 år f Kr och trots att isen tidvis gjorde förnyade korta framstötter mot söder var Finnveden definitivt isfritt ca 10500 f Kr.

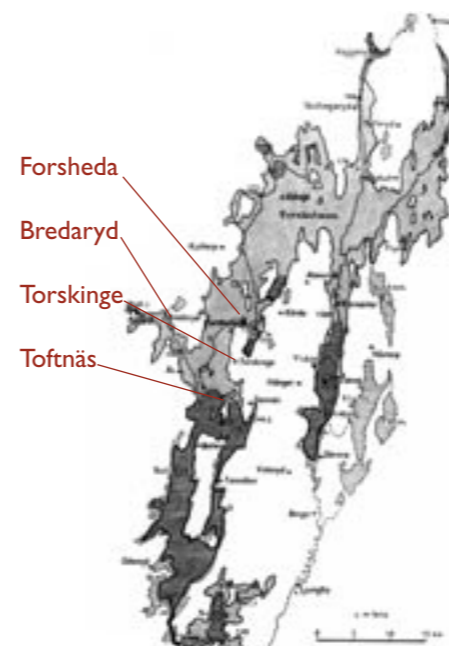
Det från is befriade Finnveden börjar befolkas

Tundravegetation i form av mossor, lavar och ris följde förvånansvärt snart efter isen. Efterhand som temperaturen, trots tillfälliga köldperioder, dock långsiktigt steg fick tundravegetationen också inslag av gräs och örter som groblad, blåklint och malört,

liksom buskar och träd som havtorn, dvärgbjörk och dvärgvide. Efter växtligheten följde bl a storvilt som renen och efter dem säsongvis jagande renjägarer. Hela perioden 10500 f Kr - 8400 f Kr har av denna orsak i Norden givits namnet Renjägartid, men det fanns också andra jaktbyten. Från kontinenten ledde en landförbindelse över Öresund. Vid renjägartidens slut drog jägarlag in i Skandinavien över denna förbindelse och i skogar av björk och andra lövträd stannade de för att fiska, jaga och samla.

Fornbolmen uppkommer

Inlandsisen lämnade s k issjöar efter sig i de sedan miljontals år tillbaka bildade sprickdalarna, som nu slipats av isen och sedan frilagts. Dessa dalar sträckte sig huvudsakligen i norrsydlig riktning. När isen smälte bort försvann isens tryck mot marken och landet höjde sig när trycket släppte, en landhöjning som fortfarande pågår. Ser vi på Finnveden smälte isen givetvis först i söder och landet där kom att fungera som en fördämning mot smältvattnet från isen i norr, som fortfarande med stor tyngd tryckte

Finnvedingen och docenten Erik Nilssons mångåriga studier av Fornbolmens utbredning ledde till kartor över dess utbredning under olika skeden. Kartan på bilden visar en ganska sen Fornbolmen, som dock fortfarande täcker stora delar av nuvarande Forsheda och Torskinge socknar.

Skiss till beskrivningen i texten om Fornbolmens uppkomst. Lägg märke till väderstrecken, isen smälte ju av mot norr.

Foto: Per-Olof Orrhede

En av Fornbolmens strandkanter i Ljungberg, Torskinge. Ännu har inte jordlagret vuxit sig särskilt tjockt ovanpå Fornbolmens efterlämnade sandmassor.

ned marken. Vattnet kunde inte rinna bort. På så sätt bildades s k issjöar. En av dessa var Fornbolmen som genom fördämningen växte till en sjö avsevärt större än dagens Bolmen. Stora delar av Fornbolmen försvinner och blir kärr och mossar. De stora mängderna smältvatten från isen rann, när det fyllt Fornbolmen, genom Nissan till havet, men efter hand avtappades det i stället genom Bolman till Lagan. Fornbolmens yta sjönk mer och mer för varje tusentals år. Sedan Fornbolmens yta sjunkit avsevärt var ändå mängder av vatten kvar i ett stort antal sänkor. Dessa bildade de sjöar som värt land och inte minst Småland är så rika på. Många av dessa sjöar avtappades dock genom nybildade bäckar och åar och försvann. Ca 6000 f Kr hade Fornbolmen försvunnit och efterlämnat Bolmen i stort sett som vi ser den idag. Även om många sjöar fortfarande finns kvar ända in i våra dagar hade åtskilliga av de övriga efterlämnade sjöarna tömts på fritt vatten. I stället hade kärrmark och högmossor börjat växa fram: Långe mosse, Fly mosse, Västra och Östra mossarna m fl inom Forsheda-Torskinge, och den allra största, Store Mosse i nationalparken med samma namn med alla dess kärr och mossområden.

Fornvidösterns öde blev detsamma som Fornbolmens. Tydliga spår efter Fornvidöstern.

Kanske var Fornbolmen och Fornvidöstern en gång vikar av samma stora issjö. I Fornvidöstern finns en ö med ett högt berg.

I berget finns på ca 8 m höjd över vattenytan flera, åtskilliga cm djupa och parallella horisontella våglinjer. De ser ut som vore de inristade av människohand men skapades för länge sedan av Fornvidösterns vågskvalp mot berget. Dessa stack vid den tiden upp ett stycke över den dåvarande vattenytan.

När Fornbolmen var som störst täckte den stora delar av Forsheda-Torskinge-området. På botten, områdets blivande åkrar och ängar, avsattes finkornigt mineralslam från berggrundens erosionsprodukter förda till Fornbolmen genom alla isälvarna. Sedan sjönk dessa till botten som bördigt issjösediment. Så visst bör vi skänka en tacksamhetens tanke åt gamla Fornbolmen!

fynd av boplatser i norra Tyskland med rester av måltider, där vildrenen utgjort huvudföda, visar att renjägarer följde vegetationens och renens utbredning mot norr och renarnas årstidsbundna betesvandringar.

Gräver man idag i örörd mark från Fornbolmens botten ser man att den består av varviga lera. Förklaringen till varvigheten är att avsättningen av botten sediment var större på sommaren än på vintern. Den svenske geologen Gerard de Geer (d 1943) använde under 1900-talets början lerskiktens varvighet till bestämmingar av deras kronologi.

Vid grundarbeten till stationshuset i Tenhult mellan Nässjö och Jönköping fann man på 1860-talet ett horn av en vildrensko. Hornet hittades 7 fot (2,2 m) under markytan 500 fot (150 m) över Vätterns dåvarande yta. Detta återberättar professor Ingemar Hjorth, som så sorgligt omkom i Tsunamikatastrofen i Thailand 26 december 2005. Mammuten dog ut i Europa ca 10000 f Kr, ett offer för alltför hård jakt. Detta innebär att mammuter kan ha trampat Finnvedens jord och att kvarlevor av dem, särskilt de hårda betarna, kan ligga någonstans nära oss och vänta på sina upphittare.